

ציר זמן

שלושת הרגלים: סוכות, פסח ושבועות

החברה הישראלית מורכבת ממגוון פרטים, קבוצות ומגזרים. יש בה דתיים וחילונים, עשירים ועניים, אנשי ימין ואנשי שמאל, יהודים וערבים, קשישים ובני נוער, גברים ונשים, נכים ואנשים בריאים ועוד.

חברה מתוקנת היא חברה המכילה את המגוון הזה – חברה שבה אנשים בעלי דעות מגוונות, אורחות חיים אחרים וצרכים שונים חיים זה בצד זה בכבוד הדדי.

בנייה של חברה שכזאת היא אתגר לא פשוט.

שאלות

שיר זה עוסק בהבדלים בין אנשים.

א. אף על פי שכולנו חיים באותה חברה, השיר אומר: "כל אחד חי בעולם אחר". מדוע?

ב. בראש העמוד הוזכרו קבוצות ומגזרים בחברה הישראלית. בחרו זוג אחד, והסבירו כיצד אחד המשפטים בשיר מבטא את תחושתם של בני שתי הקבוצות האלה אלו כלפי אלו.

ג. הסבירו את המשפט האחרון בשיר: באיזו אהבה מדובר? למה הכוונה במילים "שום דבר לא יתניע"?

ניצוץ האהבה

מילים: אהוד בנאי
לחן: עממי

כל אחד חי בעולם אחר, כל כך גדול השני.

את מה שאני מרגיש בפנים איש לא מרגיש כמוני.

את מה שאתה חושב עמק אני חושב שטוח.

מה שאתה רואה סגור אני רואה פתוח.

את מה שאני רואה לבן אתה רואה שחר.

כשירדת עלי החשכה עליך זורח אור.

מה שבשבילך חלום לי זו האימה.

מה שבשבילי שלום לך זו מלחמה.

אל המקום אליו אני הולך הן גם אתה תגיע,

כל הדרךים הרי עולות אל אותו הרקיע.

אל המקום אליו אתה הולך הן גם אני אגיע,

אך בלי ניצוץ האהבה שום דבר לא יתניע.

סוכות, פסח ושבעות – החגים שבהם היו בני העם עולים לבית המקדש בירושלים ונפגשים זה עם זה – מזמינים אותנו גם היום לפגוש זה את זה ולפנות מקום לאחר, מקום של כבוד.

לכלול את כולם < סוכות

אחת המצוות העיקריות בחג הסוכות היא נטילת ארבעת המינים:

פירושי מילים

- פְּרִי עֵץ הָדָר** – אתרוג (פרי הדר הדומה ללימון)
- כַּפַּת תְּמָרִים** – לולב (ענף צעיר וצר של דקל מהזן המניב תמרים)
- עֲנַף עֵץ עֵבֶת** – ענף הדס (שיח ריחני בעל עלים מבריקים וצפופים)
- עֶרְבֵי נַחַל** – ענפי ערבה (עץ הצומח בעיקר ליד נחלים)

וְלִקְחֶתֶם לָכֶם בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן

פְּרִי עֵץ הָדָר כַּפַּת תְּמָרִים וְעֲנַף עֵץ עֵבֶת וְעֶרְבֵי נַחַל, וְשִׂמְחֶתֶם לִפְנֵי ה' אֱלֹהֵיכֶם שִׁבְעַת יָמִים.

(ויקרא, פרק כ"ג פסוק מ')

איזו מצווה משונה!

בימי חג הסוכות אדם נדרש ליטול ארבעה צמחים, לברך עליהם ו... לנענע אותם יחד כשהם אגודים באגודה אחת.

על מצווה זו אמרו חכמים:

אין אדם יוצא ידי חובתו בהן (בנטילת ארבעת המינים)

עד שיהיו כולן באגודה אחת

וכן ישראל בהרצאה

עד שיהיו כולן באגודה אחת.

(תלמוד בבלי, מסכת מנחות, דף כ"ז עמוד א')

שאלות

- א. איזו הלכה לומדים מן הקטע הזה?
- ב. ארבעת המינים שיש לאגוד יחד אינם דומים זה לזה. למשל, ההדס והאתרוג מפיצים ריח נעים, ואילו השניים האחרים אינם מפיצים ריח כלל. תארו במילים שלכם עוד הבדלים ביניהם. שימו לב לצורת הצמח, לחלק הצמח שנוטלים וכו'.
- ג. איזו השוואה עורכים חז"ל בין ארבעת המינים לבין עם ישראל?
- ד. איזה לקח חברתי ביקשו החכמים ללמד מהמצווה לאגוד את ארבעת המינים יחד?

פירושי מילים

בהרצאה – יתקבלו ברצון, ייסלח להם

על ההבדלים בין ארבעת המינים אמרו חז"ל:

השְׂדָּרָה של לולב דומה לשדרה של אדם,
והערבה דומה לפה,
וההדס דומה לעין,
והאתרוג דומה ללב.

(ויקרא רבה, פרשה ל' סימן י"ג)

שאלות

- א. נסו להסביר כל אחד מהמשפטים במדרש.
- ב. איברי הגוף המוזכרים במדרש חיוניים לתפקודו הטוב של האדם.
1. מהו המסר החברתי העולה ממדרש זה?
2. מה תפסיד החברה אם לא תתנהל כפי שהמדרש ממליץ?

וכשפוגשים את האחר בסוכה...

בְּסוּכוֹת נוהגים להזמין לסוכה באופן סמלי "אושפיזין" – אורחים, דמויות חשובות בתולדות עם ישראל בעת העתיקה. בעקבות מנהג האושפיזין, רבים נוהגים להזמין לסוכה גם שכנים, ידידים ובני משפחה. ומה עושים בסוכה? אוכלים, מדברים ומחליפים דעות וחוויות.

מפגשים חברתיים מסוג זה אינם מתקיימים רק בסוכות פרטיות, אלא גם בסוכות שמקימים ארגונים למיניהם. בשנים האחרונות מוקמות ברחבי הארץ "סוכות הידברות" שמטרתן לעודד דיאלוג בין המגזרים בציבור: דתיים וחילונים, אנשי שמאל ואנשי ימין, דתיים בעלי השקפות אחרות, ותיקים ועולים, יהודים וערבים ועוד. בסוכות מתקיימות פעילויות המעלות במפורש את המחלוקות שבין המשתתפים, וגם פעילויות חברתיות שאין עוסקים בהן במחלוקות האלה (כמו משחקי חברה, שירה בציבור ועוד).

שאלות

- א. מדוע, לדעתכם, חשוב לכלול במפגשים האלה גם פעילויות חברתיות? כיצד הן בונות תשתית להידברות בין האנשים? כיצד קשור המשפט האחרון בשיר "ניצוץ אהבה" לרעיון הזה?
 - ב. לפעמים קוראים לסוכות הידברות "סוכות שלום". הסבירו מדוע.
 - ג. עם מי הייתם אתם רוצים להיפגש בסוכת הידברות?
 - ד. כתבו חמש שאלות שהייתם רוצים לשאול אותו, אותה או אותם. הקפידו לנסח את השאלות כך שלא יפגעו בבני השיח שלכם.
 - ה. האם, לדעתכם, הייתם מסוגלים להקשיב לצד האחר? האם ההקשבה נראית לכם משימה קלה או קשה? במה זה תלוי?
 - ו. את הסוכה נהוג לקשט בשרשראות צבעוניות, בירק ובפירות, בפסוקים או באמרות קצרות, וכן בתמונות ובכרזות. לפניכם שתי כרזות היכולות להתאים לסוכת הידברות. הסבירו מדוע.
- מקובל לתלות בסוכה ציור של ארבעת המינים המאוגדים באגודה אחת. ציירו קריקטורה ובה ארבעה אנשים בעלי עמדות אחרות מאוגדים באגודה אחת.

להזדהות עם האחר ◀ פסח

פסח הוא חג החירות.

ההגדה של פסח מספרת לנו לא רק את סיפור היציאה ממצרים, אלא גם את סיפור השחרור מהעבדות ומהגלות. מדוע עלינו לזכור זאת גם היום כשאנו "עם חופשי בארצנו"?

◀ מדוע לזכור גם היום?

תשובה אחת לשאלה זו עולה מפסוקים רבים מאוד בתורה. נקרא אחד מהם:

פירושי מילים

גֵר – זר המתגורר במקום שאינו ארץ מולדתו

וְגֵר לֹא תִלְחָץ, וְאִתָּם יְדַעְתֶּם אֶת נַפְשׁ הַגֵּר כִּי גֵרִים הָיִיתֶם בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם.

(שמות, פרק כ"ג פסוק ט)

שאלות

- נסו להרחיב את המצווה ולפרטה. מה, לדעתכם, כולל האיסור שלא ללחוץ את הגר?
- מדוע מְגַנֶּה התורה על הגר דווקא?
- על פי הפסוק הסיבה לאיסור ללחוץ את הגר היא: "כי גרים הייתם בארץ מצרים". מה הקשר בין הדברים? איך אמור העבר של העם להשפיע על התנהגותו בהווה ובעתיד?

לפניכם שתי דעות הפוכות בדבר הקשר בין חוויית הגרות של עם ישראל במצרים לבין האיסור שלא ללחוץ את הגר. על הפסוק שהבאנו "וְאִתָּם יְדַעְתֶּם אֶת נַפְשׁ הַגֵּר", אמר רש"י:

[וְאִתָּם יְדַעְתֶּם] כמה קשה לו כשלוחצים אותו.

לעומת זאת, הפרשנית נחמה ליבוביץ טענה:

האם באמת זכר האיסורים שסבלת הם כשלעצמם מספיקים כדי לעורר אהבה ורחמים בלבך כלפי האדם הסובל והמדוכא?
לעתים זכר האיסורים האלה עשוי להיות דווקא תמריץ לאדם למצוא פורקן (שחרור של רגשות) לנפשו בשעבוד של האחרים שתחת סמכותו.
(על פי נחמה ליבוביץ, עיונים בספר שמות, ההסתדרות הציונית העולמית, ירושלים תשל"ה, עמ' 281)

שאלות

- לפי רש"י, כיצד צריך השיעבוד במצרים להשפיע על התנהגותו של העם?
- האם דעתו של רש"י דומה לדעתכם בשאלה זו, זהה לה או אחרת ממנה?

- ג. נחמה ליבוביץ טוענת שזיכרון של חוויה קשה עלול לגרום לאדם להתנהג בדרך בלתי ראויה כלפי אחרים. נסו להסביר את הטענה הזאת.
- ספרו על ניסיונכם האישי: האם חוויתם אי פעם חוויה לא נעימה, והיא גרמה לכם לגלות הבנה גדולה יותר למצבם של אחרים (חשבו, למשל, על האחים הקטנים שלכם או על חבר), או שמא היא הביאה אתכם לגרום אי-נעימות או עוול לאחרים?

◀ מהגרי עבודה* בישראל

מן העיתונות

עבדי העבריים

מאת: חיים גורי מעריב, ערב פסח תשנ"ז, 21/4/1997

זמן רב לא ביקרתי בתחנה המרכזית הישנה בתל אביב. זה לא כבר עשיתי בה כמה שעות. אם יש את נפשך לדעת את ישראל האחרת, לך לך שמה. לעיניי חלפו ללא הרף תועפות רומנים וטורקים ופורטוגלים וניגרים וגנאים וסינים ותאילנדים, בוני פיתום ורעמסס שלנו וכן שרתיה וגורפי בִּיכִיָה (מנקי הבויב) של העיר העברית הראשונה. רבבות גברים ערייים. עדה גדולה של מבקשי "לחם ועבודה". הם באו לשבור שבר בישראל, אנשי העבודה השחורה, עובדי הכפיים, הלא ראויה בעיני הישראלים. "גדוד העבודה" שלנו.

מהגרי עבודה

* הוא כינוי מדויק יותר ופוגע פחות למי שאנו רגילים לכנות "עובדים זרים".

צילום: חשה חלילה, לע"מ

רבים מהם בונים את ארצנו ומשרתים אותה בתנאי ניצול מחפירים, מתגוררים בחבורות בצפיפות סרדינית. אולי אין דומים בדיוק לאבותינו העבדים בשעבוד מצרים. נותנים להם תבן ללבן לבנים ואין הם מוכים בשוט, אך הם העבדים הזרים החיים בינינו ולידנו באזורי דרומה של העיר. לא בצפונה. ומהם אבות לילדי גן, דוברי עברית. כיצד ומתי ייעקרו וישולחו מכאן? תל אביב היא גם הם. כה קרובים, כה רחוקים. ערב פסח. כמה מקרב המעבידים יזמינו, לשם שינוי, בחג החירות, בשם אהבת הגר, את אחד האלמונים האלה להסב עם בני ביתו אל השולחן? יש לשער כי כולם יישארו הלילה הזה בחדריהם הדחוסים, אומרים את ההגדה שלהם.

מדוע יש מהגרי עבודה בישראל?

ספר בראשית מספר לנו שאבותינו ואמותינו עזבו את ארץ כנען משום ששרר בה רעב, וירדו למצרים שהיה בה די מזון. למדינת ישראל מגיעים בשנים האחרונות מספר רב של מהגרי עבודה. רוב האנשים האלה נאלצים לעזוב את ארצותיהם בשל הקושי למצוא בהן עבודה שתפרנס אותם די הצורך, ומשום שבישראל יש ביקוש לכוח עבודה זול בענפים מסוימים. לישראל מגיעים גם פליטים שברחו ממדינותיהם מסיבות ביטחוניות ופוליטיות (למשל, פליטים מסודן). מהגרי העבודה מועסקים בעיקר בתחומי החקלאות, הבניין והסיעוד, והם עובדים ומתגוררים בכל רחבי הארץ. רבים מן העובדים המועסקים באזור תל אביב מתגוררים באזור התחנה המרכזית הישנה.

שאלות

- המשורר חיים גורי משווה בין מהגרי העבודה שהגיעו למדינת ישראל בימינו לבין בני ישראל שהיו עבדים במצרים.
- אילו מטבעות לשון בתיאורו של גורי מחזקים את השוואה הזאת?
 - מה משותף לבני שתי הקבוצות האלה? מהם ההבדלים ביניהם?
 - מה היו כותבים מהגרי העבודה אילו היו יוצרים "הגדה של פסח" משלהם?
 - כיצד יכולים חג הפסח וזיכרון העבדות במצרים לעזור לנו בבניית חברה מתוקנת?

יש לי מנהג! ←

מנהג יהודי יוצאי אלג'יריה – לזרוק את המרור

לאחר אכילת המרור בליל הסדר נהוג בקרב היהודים יוצאי אלג'יריה לזרוק את המרור דרך החלון. סמל לכך שכבר איננו עבדים.

מסורת וחיידוש

היום כשאנו חיים במדינה משלנו אנו יכולים להרחיב את משמעותו של המנהג העתיק הזה. זריקת המרור יכולה לסמל לא רק שהשתחררנו מהעבדות בעצמנו, אלא גם שאיננו רוצים לשעבד שום אדם אחר, ואפילו את התפילה שתופעת העבדות תיעלם מהעולם כליל!

החובה לתת והזכות לקבל ← שבועות

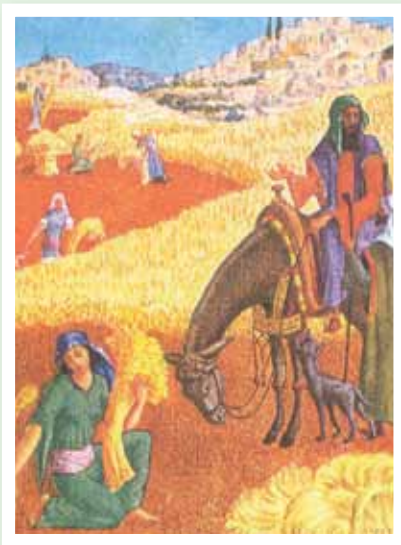
חג השבועות נקרא גם חג הקציר וגם חג מתן תורה.

בחג השבועות נוהגים לקרוא את מגילת רות. סיפור המגילה מתרחש בעונת הקציר, ובמרכזו עומדים שני ערכים חשובים המודגשים בתורה: חסד וצדק חברתי. מה יכול ללמד אותנו סיפורה של רות על בניית חברה טובה ומתוקנת?

סיפורה של רות ←

לפניכם ארבעה קטעים קצרים שבעזרתם תוכלו לסכם את העלילה המסופרת במגילת רות.

- סדרו את הקטעים לפי סדר כרונולוגי (לפי זמן התרחשותם).
- לשם כך, העתיקו למחברת את השורה שלפניכם והשלימו בה את האותיות.

"ויאמר בעז לנערו הנצב על הקוצרים למי הנערה הזאת", זאב רבן, 1938

Four empty boxes with arrows pointing left and numbers 1, 2, 3, 4 inside circles, indicating a sequence of steps.

א

לאחר כעשר שנים שכלה נעמי את בעלה ואת בניה, והחליטה לשוב לארצה ולבית לחם עירה.
 עורפה, כלתה, חזרה למשפחתה, ואילו רות המואבייה התעקשה להצטרף לחמותה האלמנה הענייה וללוות אותה לארץ הזרה לה:
 "וַתֹּאמֶר רות... אֵל אֲשֶׁר תִּלְכִי אֲלַי וּבְאֲשֶׁר תִּלְיִנִי אֲלֵין עִמָּךְ עַמִּי וְאֵלֶיךָ אֵלֶיךָ" (פרק א' פסוק ט"ז).
 שתי הנשים חזרו יחד לארץ ישראל.

ב

נעמי ראתה ברות בת. היא אף יעצה לרות כיצד להתנהג עם בועז כדי שתמצא חן בעיניו. בועז נשא את רות הענייה לאישה ושימש לה "גואל". לימים נולד להם בן ושמו עובד. עובד הוליד את ישי, וישי הוליד את דוד. רות המואבייה היא סבתא רבתא של דוד המלך.

ג

כמנהגם של העניים בתקופת המקרא בעונת הקציר, יצאה רות ללקט בשדות כדי לפרנס את עצמה ואת נעמי. צעדיה הובילו אותה לשדה של בועז. בשדה פגשה רות את בועז. בועז ציווה על נעריו להיזהר שלא לפגוע ברות, ואף להפיל שיבולים בכוונה כדי שרות תוכל לאסוף אותן. הוא גם הזמין את רות לאכול עם עובדיו, ובכך רמז שבעיניו היא שווה לא פחות מהם.

ד

ביהודה שרר רעב. אלימלך ונעמי ושני בניהם היגרו מבית לחם שביהודה למואב. הבנים התחתנו עם נשים נוכריות (לא יהודיות) – רות ועורפה.

◀ חסד במגילת רות

- מעשה חסד הוא מעשה טוב שאין חובה לעשותו.
- היעזרו בסיכום המגילה שלמעלה, והביאו דוגמה למעשה חסד שעשתה אחת הדמויות במגילה (רות, נעמי או בועז) כלפי אחרים.

◀ צדק במגילת רות - החברה דואגת לחלשים

סיפור המגילה מתאר את המפגש בין רות ובועז בעת הקציר. מה עשתה רות בשדה בועז?

וַתֵּלֶךְ וַתְּבֹא וַתִּלְקֹט בַּשָּׂדֶה אַחֲרֵי הַקְּצִירִים.
 (רות, פרק ב' פסוק ג')

רות קוצרת, ג' ג'יימס טיסו, 1896-1902

כמנהג העניים בתקופת המקרא באה רות ללקט שיבולים, לקחת את האלומות שהותירו הקוצרים לעניים. באילו שיבולים ואלומות מדובר?

השיבולים שהקוצרים לא קצרו בכוונה תחילה בחלק מהשדה, והותירו אותן לעניים.

מצוות "פאה"

על השיבולים האלה נאמר: "לְעֵנִי וְלַגֵּר תַּעֲזֹב אֹתָם" (ויקרא, פרק י"ט פסוק י').

האלומות ששכחו הקוצרים בשדה.

מצוות "שכחה"

על אלומה כזאת נאמר: "לֹא תִשׁוּב לְקַחְתָּו לַגֵּר לְיִתּוֹם וְלְאִלְמָנָה יִהְיֶה" (דברים, פרק כ"ד פסוק י"ט).

השיבולים שנפלו מידיהם של הקוצרים כאשר אילמו את האלומות.

מצוות "לקט"

על השיבולים האלה נאמר: "לַגֵּר לְיִתּוֹם וְלְאִלְמָנָה יִהְיֶה" (דברים, פרק כ"ד פסוק כ"א).

שאלות

- א. מדוע מדגישים חוקי התורה את הגר, את היתום ואת האלמנה דווקא? מדוע הם נחשבו לאוכלוסיות חלשות בתקופת המקרא?
- ב. מדוע, לדעתכם, לא השאירה התורה את הדאגה לנזקקים לנדיבותם ולטוב לבם של בעלי השדות העשירים, אלא ציוותה עליהם להשאיר מיבוליהם לעניים? הביאו שתי סיבות לפחות.

שימו

"הסוף הטוב" של מגילת רות מקורו גם במילוי החובות החברתיים: לקט, שכחה ופאה, וגם במעשי החסד שעשו גיבורי הסיפור.

אחריות היחיד ואחריות הציבור לסייע לנזקקים - צדקה וצדק חברתי

לא רק בעלי השדות נדרשים לסייע לפרנסת העניים. על פי המסורת היהודית חייב כל אדם לתת צדקה לעניים.

שימו

על פי ההלכה על כל אדם לתת עשרה אחוז מהכנסותיו לצדקה. המצווה לתת צדקה חלה גם על העניים.

- מדוע, לדעתכם, אין העניים פטורים ממתן צדקה לאחרים?

יש הטוענים שמתן צדקה לנזקקים יכול לעזור להם עזרה זמנית, אך הוא אינו פתרון לבעיית העוני בחברה.

בעניין זה כתב הרב שמשון רפאל הירש:

שאלות

- א. הרב שמשון רפאל הירש טען שהדאגה לנזקקים מוטלת גם על היחידים וגם על הציבור. הסבירו מדוע לא די שיחידים ידאגו לנזקקים, וגם לא די שהחברה בלבד (בלשונו של הירש "הציבור") תדאג לנזקקים.
- ב. ביחידה על הכלכלה בחברה המתוקנת למדנו על כמה השיטות כלכליות: קפיטליזם, סוציאליזם ומדינת רווחה (זוכרים? אם לא, חזרו לעמ' 161). לאילו מהשיטות האלה יש ביטוי בדבריו של הרב הירש?

המעשה הנדרש במצווה זאת איננו יכול להיעשות לא על ידי היחיד לבדו ולא על ידי הציבור לבדו, אלא שניהם חייבים... לפעול זה בצד זה.

(פירוש הרש"ר הירש לדברים ט"ו, ז')

אחריות המדינה – המוסד לביטוח לאומי

"המוסד לביטוח לאומי" הוא מוסד ממשלתי שנועד להעניק סיוע כלכלי לחלשים בחברה. חפשו באינטרנט מידע על המוסד לביטוח לאומי, וכתבו למי עוזר המוסד הזה. הביאו ארבע דוגמאות לפחות.

- אפשר לטעון שהמוסד לביטוח לאומי מיישם רעיונות הנמצאים כבר במקורות העתיקים והחדשים יותר. הסבירו והמחישו טענה זו בעזרת מקורות שלמדנו ביחידה.

מחברים הכול יחד

ביחידה זו בחנו את יחסנו לאדם שדעותיו וזהותו אחרות משלנו – לאחר.

חשבו על מקרה שראיתם במו עיניכם, או על מקרה ששמעתם עליו – בבית הספר, בשכונת מגוריתכם, בתנועת הנוער או במקום אחר – שבו נפגע אדם בשל היותו חלש, זר או אחר. כתבו מכתב לאנשים המעורבים בפגיעה, והסבירו להם מה היה לקוי בהתנהגותם ומדוע עליהם להימנע מהתנהגות זו בעתיד. היעזרו באחד הרעיונות שעסקנו בהם:

- לכלול את כולם (סוכות)
- להזדהות עם האחר (פסח)
- החובה לתת והזכות לקבל (שבועות)

אילו מחשבות ותובנות על תיקון האדם והחברה שעלו ביחידה זו כדאי לנו לאמץ בבואנו לשפר את פני החברה שלנו?

